

İpsalalı Ebu'l-Hayr, Mevlid (İnceleme-Metin-Dizin), Hazırlayan: Doç. Dr. Ahmet GÜNŞEN, GÜHAM (Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi) Yayınları, Araştırma Dizisi: 2, Ankara, XV + 423 s.

Yrd. Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK

Mevlid denilince aklımıza hep Süleyman Çelebi gelmektedir. Mevlid ile Süleyman Çelebi adeta edebiyatımızda özdeşmiştir. Türk edebiyatında nasıl bir şehrengiz bir miraçnâme yazma geleneği varsa zaman içerisinde bir de mevlid yazma geleneği oluşmuştur.

Süleyman Çelebi'nin eseri Türk halkının beğenisine kavuşmasının ardından benzerlerinin yazılmasına sebep olmuş ve böylece yeni bir türün müstakil olarak doğmasına yol açmıştır. Süleyman Çelebi'nin mevlidi aynı zamanda bestelenmek suretiyle de günümüze kadar gelmiş, ölülerimizin ruhlarına Kuran ile birlikte okumak zaman içerisinde gelenekselleşmiştir. Yazılmış diğer mevlidlerin hiçbiri Süleyman Çelebi'nin eseri kadar şöhrete kavuşmamışlardır.

Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyelerinden Yard. Doç. Dr. Ahmet GÜNŞEN yeni çalışmasıyla bizlere ilginç bir mevlid metni sunmaktadır. Sayın GÜNŞEN'in bu çalışmasından öğreniyoruz ki; "Türk edebiyatında Mevlid yazma geleneği" etrafında Mevlid yazmış -adları tespit edilen- *altmış altı* şair mevcuttur. Erzurumlu Darir'in Siretü'n-Nebi adlı mesnevisinde Peygamberimizin doğumunu anlatan elli beş beyit ile başlayan gelenek günümüze kadar süregelmektedir. Tanıtacağımız kitap; İpsalalı Ebul Hayr tarafından yazılmış Mevlid olup on beşinci yüzyılın ikinci yarısına aittir.

Sayın GÜNŞEN, eserinin **Giriş** kısmını; "*Türk edebiyatında Mevlid Geleneği* (s. 3-5)", "*Başlıca Mevlidler ve Mevlid Yazan Şairler* (s.6-12)" olmak üzere iki bölüme ayırmaktadır. Bu bölümlerde edebiyatımızda Mevlid yazma geleneği, mevlid yazan şairler, Mevlidlerin yazıldıkları tarih ve bugün nüshalarının bulunduğu kütüphaneler tespit edilip tanıtılmaktadır.

Giriş kısmının ardından gelen 1. Bölümde **İpsalalı Ebu'l-Hayr**'ın "*Hayatı* (s. 13-15) ve "*Edebi Kişiliği*" (s.16-23) incelenmektedir. Mevlid yazarı İpsalalı Ebu'l-Hayr hakkında bilgilerimiz onun bilinen tek eseri olan Mevliddeki bilgi kırıntılarıdır. Dolayısıyla şairin hayatı ve edebi kişiliği hakkındaki bilgiler tek eserindeki bilgi kırıntılara dayanılarak çıkarılmaktadır.

Bu bölümde Mevlid yazarı Ebu'l Hayr ile Saltuknâme yazarı Ebu'l-Hayr'ın aynı şahsiyetler olup olmadığı da tartışılmaya açılmaktadır. Sn. GÜNŞEN'e göre; Her ikisinin aynı adı, tarihi ve coğrafyayı paylaşmış olmasının yanısıra kendi eserlerinde ortak noktaların bulunması iki Ebu'l-Hayr'ın aslında tek şahsiyet olmasını düşündürmektedir. Her iki yazarın hayatları hakkında kendi eserlerinden başka bilgi verecek kaynakların ele geçmemesinden dolayı şimdilik bu tartışmanın aydınlatılmasını imkansız kılmaktadır.

Sn. GÜNŞEN, Mevlid'in sade ve anlaşılır olmasını: “Eski başkent olan ve kültürel önemini günümüze kadar koruyan Edirne’de, Ebu’l-Hayr’dan hemen sonra 15 ve 16. yüzyılın önemli Türkçecilik hareketi Türkî-i Basit cereyanının önderlerinden olan Edirneli Nazmi’nin yetiştiğini dikkate alırsak, Ebu’l-Hayr’ı yetiştiren kültürel iklimin mahiyeti daha anlaşılır.” diyerek açıklamaktadır.

2. Bölümde **Mevlid** incelenmiştir. Burada Mevlidin “Adı (s.24)”, “Yazılış sebebi (s.26)”, “Yazıldığı yer ve tarih (s.27)”, “Nazım şekli ve vezni (s.27)”, “Eserde işlenen başlıca konular s.28), “Eserin yazma nüshaları ve nüshaların değerlendirilmesi (s.36)” adı altında İpsalalı Ebu'l-Hayr'ın Mevlid'i çeşitli yönlerden incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca metnin kurulmasında esas alınan beş nüsha ve diğer dört nüsha tanıtılmaktadır.

İstanbul, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, mnz. 1366 numaralı nüshaya düşürdüğü kayıta, Bursalı Mehmet Tahir'in düşürdüğü bir başka kayıt, iki kitap kurdunun arasındaki latife okurları gülümsettiği kadar düşündürüyor da: Bu nüshanın iç sayfasında Ali Emirî Efendi'nin imzasını taşıyan ve kırmızı mürekkeble yazılan kayıt şudur:

“İpsalalı Ebu’l-Hayr Efendi’nin Mevlid-i Şerif manzumesidir. Nihayetinde:

Târihin dahı didik î ehl-i dil

Bil ki sekiz yüz beşinci yıl

yazılmış ise de vezni doldurmuyor. Belki ‘sekiz yüz (otuz) beşinci yıl’ gibi bir şey olmalıdır. ‘otuz’dan başka ukud-ı aşereden hiçbiri bu vezni tutmuyor. Allahu âlem başka bir nüshasını bulamadım ki tatbik edeyim.

Bu kaydın altında , sayfanın sol tarafında ise mavi kurşun kalemle Bursalı Mehmet Tahir'in imzasıyla şu satırlar mevcut:

“Bu nüshanın bir başkasını da merhum Ali Emirî elde ederek kütüphaneye vaz’ etmiştir. 1366 numarada kısm-ı manzumda mukayyettir. Bu nüshada bu şüpheli mısra şöyledir:

Bil sekiz yüz dahı toksan yedi yıl

Bilâhare merhum kalemi ile, o nüshanın sahifesine bunu nakletmiş ise de, buradaki beyanatından orada bahsetmemiştir. Belki günün birinde birine lâzım olur diye, bu satırları yazdım.”

Ali Emirî Efendi'nin şüpheli bulup da okunuşunda emin olamadığı yazmanın yazılış tarihi Bursalı Mehmet Tahir'in haber verdiği şekilde şöyledir:

*“Târîhin dahı didik ey ehl-i dil
Bil sekiz yüz dahı toksan yidi yıl”*

Sözü gelmişken Bursalı Mehmet Tahiri'de Ali Emiri Efendi'yi de burada tekrar rahmetle anıyoruz.

AÜDTCF Kütüphanesinde yer alan bir nüshanın 1385 beyitlik olması ilginçtir. Zaman zaman yazarların kendi mesnevilerini tekrar ele alıp yeniden gözden geçirdikleri ve ekleme çıkarma yaptıkları malumdur. Buradaki fazla beyitler kimin tarafından yazılmış bilinmemektedir. Bu nüshanın sadece 284 beyti diğer nüshalarla ortaktır. Dolayısıyla karşılaştırmalı metin oluşturulurken bu nüsha esas alınmamıştır. Bunun telif tarihi de diğer nüshalar gibi aynı olmakla birlikte (H. 897 / M. 1698) istinsah tarihi belli değildir.

3. Bölümde eserin **Dil özellikleri** (s.61-141) ele alınmaktadır. Bu bölümde Mevlid'in “*Ses bilgisi* (s. 61-80) ve “*Şekil bilgisi* (s. 81-126) açıklama ve örneklerle işlenirken bunun yanı sıra metin içerisinde yer alan “*Yabancı Unsurlar* (s.127-129)”, “*Atasözleri ve Deyimler* (s.129-130)”, “*Söz varlığı* (s. 141) da ele alınmaktadır. “*Kaynaklar* (s. 144-150)” kısmı ise eserin hazırlanmasında istifade edilen kaynaklar gösterilmektedir.

4. Bölümde Mevlidin **Karşılaştırmalı Metni** (s.151-252) yer almaktadır. Burada bilinen dokuz nüsha arasında, eserin dokusunu en iyi temsil eden beş nüsha seçilerek, bu nüshaların karşılaştırılması yoluyla tenkitli metin ortaya konulmaktadır.

5.Bölümde eserin **Gramatikal Dizini** (s. 253-406)” yer almaktadır. Eserde yer alan bütün sözcükler fişlenip, indeks şekliyle okuyucuya sunulmaktadır. Böylece eserin bütün söz varlığı bir araya getirilmiş olunmaktadır.

Eserin bilinen yazmalarından seçilmiş “**Tıpkıbasım örnekleri** (s. 407-423)” çalışmanın son kısmını oluşturmuştur. Mevlid'in tenkitli metni kurulurken karşılaştırma yapılan nüshaların mikrofilmleri yer almaktadır.

Sonuç olarak yazımı bir edebî bir geleneğe dönüşen Mevlid'in ilk örneklerinden biri bu çalışmayla kütüphanelerin tozlu raflarından çıkarılıp önümüze konulmaktadır. Ebu'l-Hayr gibi kendisi de İpsalalı olan kıymetli Hocam

Ahmet GÜNŞEN bu hizmetiyle hemşehrisinin ruhunu şad etmekte ve doğduğu topraklarının değerlerine sahip çıkmaktadır.

Bu değerli kaynağı bizlere kazandıran Sn. GÜNŞEN'e teşekkür ediyor, kendisinden yeni çalışmalar beklemekte olduğumuzu belirtmek istiyoruz.